

was van september '43 af een kleine wijziging aangebracht. Het woord 'Nederlander' dat aanvankelijk in de paarse tekstdruk voorkwam, was opgenomen in de zwarte waarin ook de code-aanduidingen voor de gemeenten ('A 35' voor Amsterdam bijvoorbeeld) gedrukt werden. Men was in de illegaliteit die nieuwe pb's gaan aanduiden als 'zwarte Nederlanders'. Had de *Sicherheitspolizei* met die wijziging te maken gehad? Vermoedelijk wel. Immers, van de herfst van '43 af waren de pb's die 'achterom' aan de illegaliteit in handen gespeeld werden, alle 'zwarte Nederlanders' en op die 'zwarte Nederlanders' kon dus bij controle extra gelet worden.¹ Niettemin: toen de relatie van Boverhuis deed weten dat zich steeds grote hoeveelheden 'zwarte Nederlanders' in de kluis van de Algemene Landsdrukkerij bevonden, besloot van der Veen te trachten zich op een bepaalde dag de kluisvoorraad toe te eigenen. Voor allerlei acties werkte hij nauw samen met een Duits-Joodse vluchteling, Gerhard Badrian, een man van grote onverschrokkenheid die van een vroeg stadium af aan allerlei vormen van verzet deelgenomen had. Badrian was er in '43 in geslaagd, een SS-uniform te bemachtigen. Hij wist precies hoe hij een arrogante Duitse SS-officier spelen moest en was er, zich daarvoor uitgevend, een keer in geslaagd, met behulp van een vervalste *Übernahmeschein* enkele illegale werkers los te krijgen uit het Amsterdamse hoofdbureau van politie.² Welnu, ook bij de overval op de Landsdrukkerij zou Badrian als officier van de *Sicherheitspolizei* optreden: het gebouw moest 'gecontroleerd' worden.

Van der Veen en Badrian hadden een goed contact met een Amsterdamse rechercheur, Cornelis Verbiest, die de beschikking kon krijgen over een politieauto. In die auto reden van der Veen, Badrian, Verbiest en nog twee medewerkers van de PBC: Hans van Gogh en Franciscus Meijer, op zaterdagochtend 29 april naar Den Haag, waar zij een aantal andere helpers ont-

¹ Dat feit was aan de illegaliteit bekend. Vandaar dat de TD-groep begin '44 via haar contacten bij de bevolkingsregisters doorgaf dat de ambtenaren van die registers die ter gelegenheid van de uitreiking van de tweede distributiestamkaarten bij de distributiediensten geplaatst waren, daar zoveel mogelijk gepresenteerde pb's moesten afkeuren, bijvoorbeeld omdat ze te groezelig zouden zijn geworden. Vermoedelijk werd die aanwijzing op veel plaatsen gevolgd en daar vloeyde dan uit voort dat er, doordat de betrokkenen nieuwe pb's ontvingen, meer 'zwarte Nederlanders' in omloop kwamen; de houders van 'achterom' verkregen 'zwarte Nederlanders' werden daardoor enigermate beschermd. ² Theodorus Dobbe heeft in de periode waarin hij als leider van een Knokploeg optrad, hetzelfde gepresteerd: hij wist, gebruik makend van een gestolen auto van de *Ordnungspolizei* en in het uniform van een officier van die formatie, een van zijn relaties uit het Friese verzet vrij te krijgen uit het Huis van Bewaring II te Amsterdam.